

Šventės reikšmės literatūroje

Šventės yra ypatingos dienos, kurių metu žmogus gali pamiršti rūpesčius, atsiriboti nuo nuobodžios rutinos, džiaugtis mažais gyvenimo malonumais. Pavasarį minima viena iš svarbiausių krikščioniškojo pasaulio švenčių – Velykos. Modernizmo epochos literatūroje ši šventė žymi ne tik Jėzaus prisikėlimą, rašytojų kūryboje ji įgyja kur kas daugiau reikšmių. Pavyzdžiui, Balio Sruogos romane „Dievų miškas“ velykų naktis vaizduoja XX a. vidurio katastrofų paveikto žmogaus laikyseną vertybių krizės metu, o Mariaus Kališkio romane „Miškais ateina ruduo“ Kristaus prisikėlimo šventė parodo personažų santykių raidą.

Praėjusio šimtmečio pirmos pusės rašytojo Balio Sruogos memuariniame romane „Dievų miškas“ Velykos atskleidžia fašistinės sistemos nužmogėjimą. Antrojo pasaulinio karo metais autoriui teko išeiti Štuthofio koncentracijos stovyklos „mokyklą“, todėl romane vaizduojama žiauri lagerio kasdienybė: sunkus ir žeminantis darbas, klipatų eisenos, prižiūrėtojų kankinimai ir patyčios. Tačiau, priešingai nei lagerio budeliai, kai kurie kaliniai dar nebuvo praradę žmogiškumo. Tai parodo 1943 m. Velykų nakties epizodas. Vidurnaktį į baraką įsiveržia „mušeika specialistas“ Vacekas Kozlovskis ir tyčiojasi iš kalinių: „Ar jūs, kiauliasnukiai, įvertinat mano gerą širdį?“ Tolesniems „budelio mėgėjo“ veiksams aprašyti B. Sruoga pasitelkia ironiją, kuri autoriui buvo tarsi skydas nuo mirties pavojaus: iš pradžių Vacekas Kozlovskis pagaili jauno kalinio, Velykų proga padovanoja maisto, „Ašarodamas jis jį glaudžia prie krūtinės“, bet, kai jaunuolis nepaklūsta budelio įsakymui, prižiūrėtojas jį sumuša. Ukrainietis iš Lvovo nesutinka Vaceko Kozlovskio verčiamas sumušti kito kalinio, nes „jis nieko bloga <...> nepadarė“. * Tai įrodo, kad kai kurie asmenys sugebėjo atsilaikyti prieš fašistinio režimo žiaurumą ir dar neprarado krikščioniškų vertybių. Kitame Velykų šventės epizode būrys kalinių dalinasi vieną margutį. Ta viena plona kiaušinio riekelė, tekusi pagridiniam veikėjui, padeda bent akimirka pamiršti realybę ir dar kartą įrodo, kad koncentracijos stovyklos nesugebėjo palaužti visų kalinių. Taigi Jėzaus prisikėlimo šventė B. Sruogos romane „Dievų miškas“ parodo, kad, nors fašistinei sistemai pavaldūs žmonės buvo morališkai degradavę ir praradę žmogiškumą, kai kurie kaliniai neišdavė savo vertybių net katastrofų laikotarpiu.

Egzodo rašytojo Mariaus Katiliškio romane „Miškais ateina ruduo“ velykų šventės įvykiai perteikia veikėjų Tiliaus ir Agnės jausmus bei artėjančią jų santykių pabaigą. Išeivijoje autoriui buvo svetimas didmiesčio gyvenimas, kamavo gimtosios žemės ilgesys, todėl kūrinys „Miškais ateina ruduo“ primena nostalgiką žvilgsnį į praeitį – tarpukario Lietuvą. Kūrinyje akcentuojamas miško ir žmogaus ryšys, nes, anot filosofo Antano Maceinos, lietuviai yra miško tauta, dėl to jų dvasiniai išgyvenimai yra glaudžiai susiję su gamtos ritmu. Pavyzdžiui, pavasarį pabudusi gamta („Pavasaris jau laužiasi, galingai šniokšdamas miškais“) pažadina pagrindinio veikėjo miškakirčio Telesforo Gelažiaus jausmus krautuvininkės Veronikos dukteriai Agnei. Šių veikėjų santykių kulminacija* vaizduojama sūpynių epizode. Velykų vakarą Agnė, kūrinyje vadinama gražiausia pavasario apraiška, prašo Tiliaus supti ją vis aukščiau, „iki pat medžių viršūnių“. Tyrą, jaunatvišką veikėjų meilę apibūdina septyniolikmetės merginos būseną: ji „veržėsi eiti, pasileisti į tyrelį“. Net kai Agnė ir Tilius keliai išsiskyrė, ji vis prisimindavo šią Velykų naktį, „Kada norėjosi lėkti padebesiais, nudraskyti paukščiams sparnus“. Be to, būtent Kristaus prisikėlimo šventė yra Tiliaus ir Agnės santykių pabaigos pradžia. Velykos – tai riba, po kurios prasidės didieji metų darbai, „visos rankos kibs į žemę“. Dėl to Tilius žadėjo ateiti tarnauti į Basiuliškių ūkį, kuriame tarp pagrindinio veikėjo ir vienkiamio šeimnininkės Monikos išiplieskė gaivališka aistra ir galutinai nutrūko Telesforo ir Agnės ryšys. Tad Mariaus Katiliškio romano „Miškais ateina ruduo“ personažams Tiliui ir Agnei Velykos siejasi ir su labiausiai svaiginančia jų santykių akimirka, ir su artėjančia meilės pabaiga.

Jėzaus prisikėlimo šventė buvo ypač svarbi modernizmo epochos rašytojams. Nors ir B. Sruoga, ir M. Katiliškis nukentėjo nuo praėjusio amžiaus vidurio katastrofų – B. Sruoga buvo įkalintas koncentracijos stovykloje, o M. Katiliškis buvo priverstas emigruoti, rašytojų kūryboje Velykų reikšmė skiriasi. B. Sruogos romane „Dievų miškas“ Velykų įvykiai parodo, kad fašistiniai budeliai jau prarado žmogiškumą, nors kaliniai dar pasiklauna katalikiškomis vertybėmis. M. Katiliškio romano „Miškais ateina ruduo“ veikėjams Tiliui ir Agnei Velykos suteikia daug džiaugsmo, bet kartu žymi jų santykių pabaigą.

* pažymėti nedideli netikslumai